

БАЛАНС ІНКЛЮЗИВНОСТІ Й АДАПТИВНОСТІ: НОРМАТИВНІ ЗАСАДИ, ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Пиптюк Павло Федорович,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методики фізичної культури і спорту
Запорізького національного університету
ORCID ID: 0000-0002-8188-2046
Researcher ID: NHQ-0644-2025

Омельяненко Галина Анатоліївна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методики фізичної культури і спорту
Запорізького національного університету
ORCID ID: 0000-0002-0490-4133
Researcher ID: NIU-2941-2025

Парій Світлана Борисівна,

старша викладачка кафедри теорії та методики фізичної культури і спорту
Запорізького національного університету
ORCID ID: 0000-0002-4246-6699
Researcher ID: LQK-3502-2024

У статті розглядаються теоретико-практичні засади інклюзивного та адаптивного фізичного виховання в умовах сучасної освітньої системи, зокрема в контексті реалізації прав дітей з особливими освітніми потребами на доступ до фізичної активності. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю формування освітнього простору, що відповідає міжнародним стандартам інклюзивності, правам людини та принципам рівного доступу. Авторами проаналізовано поняттєвий апарат інклюзивного та адаптивного фізичного виховання, окреслено спільні й відмінні риси цих підходів, а також їхнє місце в системі фізичного розвитку дітей з ООП.

У роботі здійснено огляд ключових міжнародних документів (Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, рекомендацій ЮНЕСКО, Хартії з фізичної активності, стратегії ВООЗ) та українського законодавства (Закони України «Про освіту», «Про фізичну культуру і спорт», Концепція інклюзивного навчання, Санітарний регламент), які регламентують реалізацію інклюзивних і адаптивних практик у сфері фізичного виховання. Особливу увагу приділено аналізу практичних моделей, запроваджених у країнах Європи, США та Канаді, які можуть бути релевантними для впровадження в українській системі освіти.

Позитивними аспектами дослідження є виявлення прогресу у нормативному забезпеченні та методичній підтримці інклюзивного фізичного виховання, а також підкреслення ролі міждисциплінарної взаємодії у створенні безпечного й ефективного освітнього середовища. До основних бар'єрів автори відносять відсутність уніфікованих стандартів адаптивного фізичного виховання, недостатній рівень підготовки педагогів, обмежену інфраструктуру та фрагментарність реалізації політик інклюзії.

У підсумку стаття обґрунтовує потребу в системному оновленні методологічного підґрунтя та практичних механізмів реалізації фізичного виховання для всіх учнів, з акцентом на забезпечення індивідуальних потреб, соціальної інтеграції та реалізації фізичного потенціалу. Робота становить науково-практичну цінність для дослідників, освітян та політиків, зацікавлених у модернізації галузі фізичної культури з позицій інклюзивності.

Ключові слова: інклюзивне фізичне виховання, адаптивне фізичне виховання, особливі освітні потреби, нормативно-правове забезпечення.

Pyptiyk Pavlo, Omelianenko Halyna, Parii Svitlana. The Balance of Inclusivity and Adaptivity: Normative Foundations, Challenges, and Prospects

The article examines the theoretical and practical foundations of inclusive and adaptive physical education within the contemporary educational system, particularly in the context of implementing the rights of children with special educational needs (SEN) to access physical activity. The relevance of the study stems from the need to develop an educational environment aligned with international inclusivity standards, human rights, and principles of equal access. The authors analyze the conceptual framework of inclusive and adaptive physical education, highlights their common and distinctive features, and outlines their respective roles in the physical development of children with SEN.

The study provides a comprehensive review of key international documents – including the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities, UNESCO guidelines, the International Charter of Physical Education, Physical Activity and Sport, and the WHO Global Action Plan – as well as Ukrainian legislation (such as the Laws of Ukraine «On Education», «On Physical Culture and Sports», the Concept of Inclusive Education, and the Sanitary Regulations) governing the implementation of inclusive and adaptive practices in

the field of physical education. Particular attention is paid to practical models implemented in European countries, the United States, and Canada, which could be relevant for adaptation within the Ukrainian educational context.

The positive aspects of the research include the identification of progress in regulatory support and methodological guidance for inclusive physical education, as well as the emphasis on the role of interdisciplinary collaboration in fostering a safe and effective educational environment. Among the primary challenges noted by the authors are the lack of unified standards for adaptive physical education, insufficient teacher training, limited infrastructure, and the fragmented implementation of inclusion policies.

In conclusion, the article substantiates the need for a systematic renewal of the methodological framework and practical mechanisms for implementing physical education for all students, with an emphasis on addressing individual needs, fostering social integration, and enabling the realization of physical potential. The study holds scholarly and practical value for researchers, educators, and policymakers interested in modernizing the field of physical education from the standpoint of inclusivity.

Key words: *inclusive physical education, adaptive physical education, special educational needs, regulatory framework.*

Вступ. У сучасному суспільстві, яке активно декларує цінності рівності, прав людини та доступності, питання інклюзивної та адаптивної освіти набувають особливої ваги. В межах цього процесу фізичне виховання постає як не лише інструмент зміцнення здоров'я, а й важливий чинник соціалізації, розвитку комунікативних і моторних навичок, формування самооцінки та впевненості в собі. Водночас для учнів з особливими освітніми потребами (ООП) саме участь у фізичній культурі часто виявляється ускладненою через відсутність відповідної інфраструктури, методик навчання, підготовлених фахівців і системної підтримки з боку освітнього середовища [1].

Згідно з положеннями Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, кожна дитина має право на повноцінну участь у всіх сферах освіти, включно з фізичним вихованням [2]. Проте в реаліях шкільної практики в Україні включення дітей з ООП у заняття з фізичної культури часто має формальний або фрагментарний характер. Відсутність чітких стандартів адаптивного фізичного виховання, обмежене використання принципів універсального дизайну, нестача ресурсного забезпечення та недостатній рівень знань вчителів у сфері інклюзії створюють бар'єри для забезпечення якісного фізичного розвитку всіх учнів.

Водночас міжнародний досвід, зокрема стандарти APENS (США), демонструє ефективні підходи до підготовки адаптивних фахівців, розробки індивідуальних програм та міждисциплінарної взаємодії у фізичному вихованні дітей з різними типами порушень. Це дозволяє створити більш гнучке, безпечне й результативне освітнє середовище, у якому принцип «фізичне виховання для всіх» стає не лише гаслом, а й реальністю.

Таким чином, пошук балансу між інклюзивністю (як освітньою політикою участі) та адаптивністю (як практикою диференційованого підходу) є актуальною науковою та практичною проблемою, що потребує глибокого вивчення, концептуального переосмислення та оновлення методологічного забезпечення в галузі фізичної культури та спорту. Це особливо важливо в контексті модернізації української освіти та наближення її до європейських та міжнародних стандартів інклюзивності.

Матеріали та методи. Дослідження базується на аналізі міжнародних та національних нормативно-правових актів України. У роботі застосовано методи системного й порівняльного аналізу, контент-аналіз документів, а також узагальнення освітніх практик

у сфері інклюзивного й адаптивного фізичного виховання, впроваджених у різних країнах.

Результати дослідження. У сучасній педагогіці все частіше порушуються питання доступності освітніх послуг для осіб з особливими освітніми потребами [3]. Це стосується й сфери фізичного виховання, що є невіддільним компонентом гармонійного розвитку особистості. У цьому контексті важливо розрізнити поняття інклюзивного фізичного виховання та адаптивного фізичного виховання, кожне з яких має свою мету, принципи та підходи до реалізації.

Інклюзивне фізичне виховання – це педагогічний підхід, який передбачає спільну участь дітей з типовим розвитком та дітей з інвалідністю у заняттях фізичною культурою в межах загальноосвітнього середовища [4]. Основна мета інклюзивного фізичного виховання – забезпечення рівних умов для всіх учнів, незалежно від їхніх фізичних чи ментальних особливостей, шляхом усунення бар'єрів і впровадження підтримувальних стратегій [5]. Такий підхід ґрунтується на принципах Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, де наголошується на праві кожної дитини на повноцінну участь у спортивному житті школи [6].

Адаптивне фізичне виховання – це спеціально організована форма фізичного виховання, спрямована на задоволення індивідуальних потреб осіб з інвалідністю або з обмеженими можливостями здоров'я. У центрі уваги адаптивного фізичного виховання – індивідуалізація фізичного навантаження, корекція рухових порушень та формування життєво необхідних рухових навичок з урахуванням функціонального стану дитини [7]. Адаптивне фізичне виховання може проводитись як у спеціальних групах, так і індивідуально.

Таким чином, інклюзивне фізичне виховання зосереджене на створенні середовища, де всі можуть навчатися разом, а адаптивне – на врахуванні специфічних фізичних можливостей кожного учня для досягнення максимальної ефективності та безпеки занять.

Інклюзивне та адаптивне фізичне виховання, попри різні підходи до організації навчального процесу, мають спільну мету – забезпечення доступу до фізичної активності для осіб з особливими освітніми потребами. Обидва напрямки спрямовані на збереження та зміцнення здоров'я, розвиток рухових умінь і соціалізацію учнів.

Схожість між цими формами полягає у визнанні індивідуальних можливостей кожної дитини, необхідності гнучкості у виборі методів викладання, а також у важливості створення безпечного та підтримуваль-

ного середовища для занять. І в інклюзивному, і в адаптивному підході використовуються модифіковані програми, спеціальні вправи та індивідуальний супровід за потреби [8].

Однак між ними існують концептуальні відмінності. Інклюзивне фізичне виховання акцентує на спільному навчанні дітей з різними можливостями в одній групі, підтримуючи ідею рівноправної участі. Його основне завдання – забезпечити участь дитини з інвалідністю у загальному освітньому процесі на рівні з іншими [9].

Натомість адаптивне фізичне виховання орієнтоване на вузько спрямовану роботу з конкретною категорією учнів, часто в умовах спеціалізованих груп або занять. У центрі уваги – адаптація фізичного навантаження до індивідуальних потреб, лікувальна та профілактична функція [10].

Таким чином, попри спільні цілі, інклюзивне та адаптивне фізичне виховання відрізняються підходами до організації, ступенем інтеграції та характером підтримки учасників освітнього процесу (рис. 1).

Розуміння концептуальних засад інклюзивного та адаптивного фізичного виховання дозволяє чітко визначити їх місце та функцію в сучасному освітньому процесі. Проте ефективна реалізація цих підходів

у практиці можлива лише за умов наявності відповідного правового підґрунтя.

Організація інклюзивного та адаптивного фізичного виховання ґрунтується на широкому спектрі міжнародних та національних нормативно-правових актів, які визначають права осіб з інвалідністю на рівний доступ до освіти та фізичної активності.

Одним з найвагоміших міжнародних документів слід вважати Конвенцію ООН про права осіб з інвалідністю, що закріплює право осіб з інвалідністю на рівний доступ до фізичного виховання та спорту. Зокрема, стаття 24 гарантує інклюзивну освіту, а стаття 30 – участь у спортивному та культурному житті [6].

Міжнародну конвенцію ООН про права осіб з інвалідністю прийнято Генеральною Асамблеєю ООН 13 грудня 2006 року [11], ратифіковано Україною у 2009 році. Документ передбачає обов'язок держав забезпечити рівні права осіб з інвалідністю у всіх сферах життя, зокрема в освіті та фізичній культурі.

Згідно зі статтею 24 «Освіта», держави-учасниці визнають право осіб з інвалідністю на інклюзивну освіту, яка передбачає рівний доступ до занять фізичною культурою разом з іншими учнями. У документі наголошується на важливості створення умов, що доз-

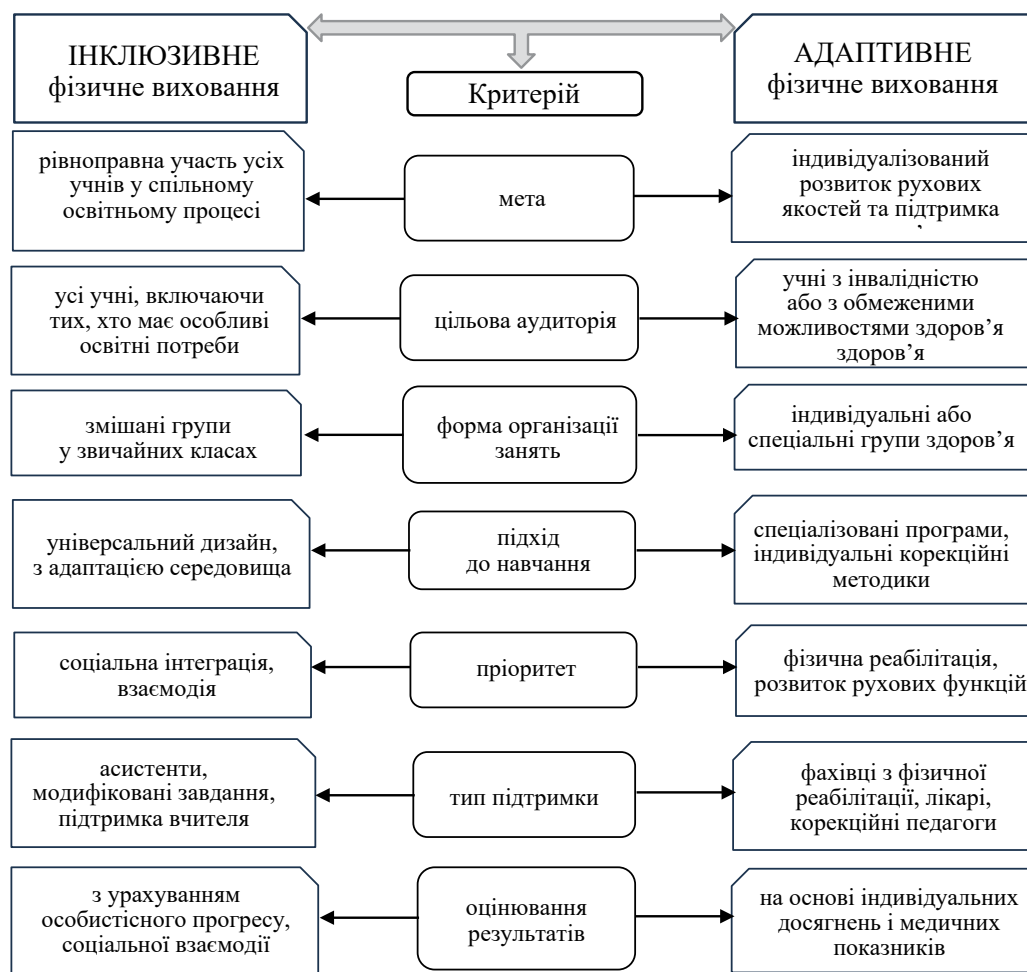

Рис. 1. Порівняльний аналіз підходів до інклюзивного та адаптивного фізичного виховання в освітньому середовищі

воляють реалізувати освітній потенціал кожного учня, у тому числі через доступ до адаптованих фізкультурних програм та кваліфікованої педагогічної підтримки.

Стаття 30 «Участь у культурному житті, відпочинку, дозвіллі та спорті» гарантує особам з інвалідністю рівні можливості для участі в спортивній діяльності. Особлива увага приділяється забезпеченню доступу дітей з інвалідністю до дозвіллевих і спортивних активностей у межах шкільної системи. У пункті 5(d) цієї статті зазначено: «Держави-учасниці вживають відповідних заходів для того, щоб забезпечити дітям з інвалідністю рівний з іншими дітьми доступ до участі в іграх, дозвіллі, відпочинку та спортивних заходах, включаючи такі заходи в рамках шкільної системи» [6].

Таким чином, Конвенція ООН не лише визначає загальні принципи недискримінації, а й конкретно зобов'язує держави створювати інклюзивне середовище для занять фізичною культурою, включаючи програмні, організаційні та кадрові аспекти.

Не менш вагомими є Рекомендації ЮНЕСКО щодо інклюзивної освіти, що наголошують на потребі адаптації навчального середовища та програм, зокрема у сфері фізичного виховання, щоб забезпечити участь усіх учнів. У 2017 році ЮНЕСКО опублікувало посібник «A Guide for ensuring inclusion and equity in education», який підкреслює важливість адаптації навчального середовища та програм для забезпечення участі всіх учнів, включаючи сферу фізичного виховання [12].

У цьому документі наголошується, що інклюзивна освіта вимагає системних змін, які охоплюють:

- адаптацію навчальних програм – забезпечення гнучкості в навчальних планах, щоб вони відповідали різноманітним потребам учнів;
- підготовку вчителів – забезпечення професійного розвитку педагогів для роботи в інклюзивному середовищі;
- створення сприятливого середовища – розробка політик і практик, які підтримують участь усіх учнів у навчальному процесі.

Окрім того, у контексті фізичного виховання ЮНЕСКО розробило «Quality Physical Education (QPE) Policy Guidelines», які надають рекомендації щодо забезпечення інклюзивного фізичного виховання. Ключові аспекти цих рекомендацій включають: інклюзивний підхід у забезпеченні участі всіх учнів у фізичному вихованні, незалежно від їхніх фізичних чи інтелектуальних можливостей; адаптацію навчального процесу з використанням гнучких методів навчання, які враховують індивідуальні потреби учнів; підготовку кадрів шляхом забезпечення професійного розвитку вчителів фізичного виховання для роботи в інклюзивному середовищі [13].

На допомогу освітнім політикам, керівникам закладів освіти, вчителям та іншим фахівцям, які працюють над впровадженням інклюзивних практик у навчальному процесі Міжнародним бюро освіти ЮНЕСКО (UNESCO-IBE) був розроблений «Ресурсний пакет для підтримки інклюзії та рівності в освіті» [14]. Цей ресурсний пакет призначений для сприяння інклюзії та рівності в освіті, надаючи практичні інструменти та реко-

мендації для освітніх установ, практичні інструменти для впровадження інклюзивних підходів у навчальному процесі. Він є частиною серії «Навчальних інструментів для розробки навчальних програм» і включає три взаємопов'язані посібники, які охоплюють:

- аналіз національних політик у сфері інклюзивної освіти;
- розвиток інклюзивних шкільних середовищ;
- використання педагогічних підходів, що сприяють інклюзії [15].

Міжнародна хартія фізичного виховання, фізичної активності та спорту (International Charter of Physical Education, Physical Activity and Sport), затверджена в 1978 році, оновлена у 2015 році, щоб відобразити сучасні виклики – включно з інклюзією, правами людини та сталим розвитком. Оновлена Хартія відображає сучасні виклики та тенденції в галузі фізичного виховання та спорту, включаючи принципи гендерної рівності, недискримінації та соціальної інклюзії. Вона слугує нормативною основою для розробки політик і стратегій у сфері фізичної активності та спорту, спрямованих на забезпечення доступу до фізичної активності для всіх, незалежновідфізичнихчиментальнихможливостей[16].

Глобальна стратегія ВООЗ з питань фізичної активності 2018-2030 рр. під назвою «Більше активних людей для здоровішого світу» закликає держави створювати інклюзивні можливості для участі у фізичних вправах усіх груп населення, включно з людьми з інвалідністю. Особливий акцент робиться на: інклюзії людей з інвалідністю, гендерній рівності, доступності фізичної активності в усіх вікових групах [17].

План дій ВООЗ чітко визначає необхідність забезпечення рівного доступу до можливостей для фізичної активності, активного відпочинку та спорту для осіб з інвалідністю. Це включає:

- адаптацію інфраструктури – створення доступних спортивних та рекреаційних об'єктів;
- підготовку фахівців – навчання персоналу для роботи в інклюзивному середовищі;
- розробку політик – впровадження стратегій, що враховують потреби осіб з інвалідністю у фізичній активності.

Ці заходи спрямовані на усунення бар'єрів та сприяння повноцінній участі осіб з інвалідністю у фізичній активності.

Міжнародні документи підкреслюють необхідність системного підходу до забезпечення рівного доступу до освіти, фізичної активності та спорту для всіх, зокрема для осіб з інвалідністю, а також на створення інклюзивного освітнього середовища.

Огляд міжнародних нормативно-правових документів дає змогу усвідомити ключові принципи, на яких ґрунтується інклюзивна та адаптивна практика у сфері фізичного виховання й спорту. Вони визначають глобальні стандарти та зобов'язання держав щодо забезпечення рівних можливостей для всіх учнів, незалежно від їхніх фізичних чи ментальних особливостей. Водночас важливо розуміти, як ці принципи реалізуються на національному рівні.

Наступним кроком є аналіз українських нормативно-правових актів, які регулюють організацію інклюзивної освіти та фізичного виховання в умовах сучасної освітньої системи. Ці документи не лише адаптують міжнародні вимоги до національного контексту, а й визначають конкретні механізми впровадження інклюзивних підходів у практику роботи закладів освіти України.

У Законі України «Про освіту» закріплено основи інклюзивної освіти як системи освітніх послуг, що базується на принципах недискримінації, доступності та врахування освітніх потреб кожного учня. Зокрема, стаття 26 визнає інклюзивне навчання як механізм забезпечення рівного доступу до освіти, включаючи фізичне виховання. Закон передбачає адаптацію освітніх програм, участь асистентів учня й учителя, а також фінансування відповідних ресурсів, що створює правові умови для залучення дітей з особливими освітніми потребами до занять фізичною культурою [18].

Закон України «Про фізичну культуру і спорт» визначає рівний доступ громадян до занять фізичною культурою та спортом як одне з основних прав, незалежно від стану здоров'я чи наявності інвалідності. У статті 7 закріплено право осіб з інвалідністю на заняття фізичною культурою та спортом на рівні з іншими, а також обов'язок держави створювати відповідні умови для їх реалізації. Закон передбачає розвиток адаптивної фізичної культури та підтримку інклюзивних програм у закладах освіти, що є ключовим для інтеграції дітей з особливими потребами в систему фізичного виховання [19].

Цей закон є ключовим нормативно-правовим актом, що регулює питання забезпечення прав осіб з інвалідністю на заняття фізичною культурою і спортом в Україні. Він встановлює обов'язки держави щодо створення відповідних умов, фінансування та підтримки організацій, що працюють у цій сфері.

Концепція розвитку інклюзивного навчання в Україні, затверджена Міністерством освіти і науки (наказ МОН №912 від 01.10.2010 р.), визначає стратегічні напрями формування інклюзивного освітнього середовища в закладах освіти, включаючи сферу фізичного виховання. Вона визначає інклюзивну освіту як систему освітніх послуг, що забезпечує рівний доступ до якісної освіти всім учасникам освітнього процесу, зокрема дітям з особливими освітніми потребами. Документ підкреслює важливість створення безбар'єрного освітнього середовища, адаптації навчальних програм, фізичного простору та забезпечення професійної підготовки педагогічних працівників. У сфері фізичного виховання Концепція наголошує на необхідності впровадження адаптованих фізкультурних занять та розвитку індивідуальних підходів, що сприяють залученню всіх дітей до активного способу життя.

У контексті фізичного виховання Концепція наголошує на необхідності:

- адаптації навчальних програм з фізичного виховання з урахуванням індивідуальних потреб учнів з ООП;

- залучення фахівців з фізичної реабілітації та лікувальної фізичної культури до проведення занять;
- забезпечення доступності спортивної інфраструктури та обладнання для всіх учнів;
- проведення корекційно-розвиткових занять з використанням фізичних вправ, спрямованих на розвиток моторики та координації [20].

Цей документ є ключовим нормативно-правовим актом, що визначає напрямки розвитку інклюзивної освіти в Україні, включаючи аспекти фізичного виховання, та встановлює завдання для закладів освіти щодо створення інклюзивного навчального середовища.

Санітарний регламент для закладів загальної середньої освіти містить норми, що регламентують умови організації фізичного виховання з урахуванням принципів інклюзивності. Документ передбачає адаптацію фізичних навантажень відповідно до стану здоров'я учнів, а також забезпечення умов для участі дітей з ООП у заняттях фізичною культурою. Це відповідає вимогам щодо створення безпечного, доступного та здоров'язбежувального освітнього середовища. Документ передбачає створення інклюзивного освітнього середовища, яке забезпечує рівний доступ до всіх аспектів шкільного життя для учнів з ООП. Це включає:

- адаптацію фізичного середовища – забезпечення безбар'єрного доступу до приміщень, включаючи спортивні зали та майданчики;

- організацію навчального процесу – врахування індивідуальних потреб учнів при плануванні розкладу та тривалості занять;

- забезпечення спеціального обладнання та засобів навчання, необхідних для участі учнів з ООП у фізичній активності [21].

Регламент є важливим керівним документом, що регулює питання організації безпечного та інклюзивного освітнього середовища в закладах загальної середньої освіти України, зокрема у сфері фізичного виховання та активності учнів з особливими освітніми потребами.

Окрім того, доцільно звернути увагу на освітні та методичні рекомендації, які розробляються Міністерством освіти і науки України та Інститутом модернізації змісту освіти. Саме ці документи конкретизують положення законодавства та надають практичні орієнтири для ефективного впровадження інклюзивного та адаптивного фізичного виховання у закладах освіти. Міністерство освіти і науки України (МОН) та Інститут модернізації змісту освіти (ІМЗО) розробили низку освітніх і методичних рекомендацій, спрямованих на підтримку інклюзивного та адаптивного фізичного виховання в закладах освіти.

Зокрема, МОН регулярно видає листи з методичними рекомендаціями щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами. Ці документи містять вказівки щодо адаптації навчального середовища, підготовки педагогів та забезпечення доступності освітніх послуг для всіх учнів [22].

ІМЗО також надає нормативну базу та методичні матеріали, які охоплюють питання освіти осіб з осо-

бливими потребами, включаючи інклюзивне навчання та адаптивне фізичне виховання [23].

Крім того, існують навчально-методичні посібники, які пропонують ефективні технології навчання, методичні рекомендації щодо адаптації навчального середовища та поради для педагогів [24].

Ці ресурси сприяють впровадженню інклюзивного та адаптивного фізичного виховання, забезпечуючи педагогів необхідними знаннями та інструментами для роботи з учнями з особливими освітніми потребами.

Порівняльний аналіз міжнародних і національних нормативно-правових актів свідчить про спільне прагнення до забезпечення рівного доступу осіб з інвалідністю до освіти та фізичної активності. Міжнародні документи – зокрема Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю, рекомендації ЮНЕСКО, оновлена Міжнародна хартія фізичного виховання та Глобальна стратегія ВООЗ – встановлюють глобальні стандарти, які зобов'язують держави створювати інклюзивне освітнє та спортивне середовище через адаптацію програм, підготовку кадрів та забезпечення доступності. Своєю чергою, українське законодавство – Закони України «Про освіту» та «Про фізичну культуру і спорт», Концепція розвитку інклюзивного навчання, Санітарний регламент – адаптує ці стандарти до національного контексту, закріплюючи конкретні механізми впровадження інклюзивної освіти та фізичного виховання. Таким чином, національні акти є інструментами реалізації міжнародних зобов'язань, орієнтуючись на створення безбар'єрного середовища та забезпечення активної участі осіб з інвалідністю у навчальному й фізкультурно-спортивному процесі.

Реалізація інклюзивного та адаптивного фізичного виховання у закладах освіти потребує комплексного підходу, що охоплює адаптацію освітнього середовища, навчальних програм, методичних підходів, а також належного технічного та кадрового забезпечення. У багатьох країнах світу та в Україні впроваджуються практики, які засвідчують ефективність інклюзивних моделей фізичного виховання. У світі реалізовано низку освітніх ініціатив, які мають на меті інтеграцію дітей з особливими освітніми потребами у процес фізичного виховання.

У США працює ініціатива Unified Physical Education, започаткована організацією Special Olympics, яка дозволяє учням з інвалідністю та без неї разом брати участь у фізичній активності. Це сприяє формуванню позитивного мікроклімату та толерантного середовища в школі [25].

У Фінляндії запроваджено індивідуальні плани фізичної активності для учнів з інвалідністю, що базуються на мультипрофесійному підході за участі вчителів, лікарів і батьків [26].

Польська програма «Active Schools for All» спрямована на створення рівного доступу до фізичного виховання для дітей з особливими освітніми потребами. Запроваджено моделі інклюзивних уроків фізичного виховання із залученням асистента вчителя,

а також інструменти для оцінювання індивідуального прогресу. В межах шкільної команди підтримки налагоджена співпраця з родинами, фізіотерапевтами та психологами [27].

Німецька сучасна модель інтеграційних спортивних гуртків у школах «Kooperationssport» передбачає залучення до занять в одній групі дітей з різними фізичними можливостями. Особлива увага приділяється соціальній взаємодії, розвитку толерантності та командної співпраці, здійснюється тісна співпраця з параспортивними асоціаціями та тренерами адаптивного спорту [28].

Шкільні стратегії фізичного залучення учнів з особливими освітніми потребами працює в Канаді. З метою реалізації цієї стратегії створено програми з роздільним та інклюзивним навчанням, залежно від потреб учня; застосовуються адаптивні технології, зокрема інвалідні візки для спорту, трекери активності, спеціальні м'ячі; розроблено ресурси для вчителів: платформи з планами уроків, відеоінструкціями, методиками модифікації вправ [29].

В Україні, за підтримки міжнародних донорів, реалізується проєкт «Інклюзія в дії». В межах проєкту працюють ініціативи, спрямовані на розвиток інклюзивної фізичної культури. Зокрема, в освітніх закладах впроваджуються адаптовані програми фізичного виховання для учнів з особливими освітніми потребами. Ці програми передбачають використання візуальних підказок, індивідуалізованих завдань та спеціальних методик, що сприяють залученню всіх учнів до активної участі у фізичній культурі [10].

Висновки. Інклюзивне та адаптивне фізичне виховання в умовах сучасної освітньої системи України постає як складова частина реалізації права кожної дитини на доступ до якісної освіти та фізичної активності. На основі аналізу міжнародного досвіду, законодавчого забезпечення та освітніх практик можна зробити висновок про поступове формування нормативного, педагогічного та організаційного підґрунтя для впровадження принципів інклюзії у сфері фізичної культури.

До позитивних тенденцій слід віднести: нормативну імплементацію положень Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, зокрема статей 24 і 30, у національне законодавство України; розвиток концептуального розмежування і доповнення інклюзивного та адаптивного підходів у фізичному вихованні; наявність законодавчих гарантій рівного доступу до фізичної активності (закони України «Про освіту», «Про фізичну культуру і спорт»); появу методичних рекомендацій і освітніх ресурсів, що розкривають можливості адаптації навчального середовища.

Водночас існує низка системних бар'єрів, що стримують повноцінну реалізацію інклюзивного фізичного виховання. Зокрема, відсутність уніфікованих стандартів адаптивного фізичного виховання з урахуванням універсального дизайну.

Таким чином, реалізація інклюзивного та адаптивного фізичного виховання вимагає подальшого системного дослідження, оновлення методологічної

бази та створення умов для практичної реалізації підходів, що поєднують соціальну справедливість, педагогічну ефективність і фізичну безпеку. Перспективними напрямками наукових розвідок є розробка

національних стандартів адаптивного фізичного виховання, вивчення міждисциплінарних моделей взаємодії, а також аналіз ефективності локальних ініціатив у контексті освітньої інклюзії.

Література:

1. Язловецька О. В. Проблеми розвитку інклюзивної освіти у сфері фізичної культури в Україні. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2022. Випуск 200, С. 171–175.
2. United Nations General Assembly. Sixty-first session. Item 67 (b). Human rights questions: human rights questions, including alternative approaches for improving the effective enjoyment of human rights and fundamental freedoms. URL: <https://surli.cc/igpkhk> (дата звернення: 10.04.2025).
3. Воротинцева О. Реалізація концепції інклюзивної освіти: роль інклюзивно-ресурсних центрів. *Inclusion and Diversit*. 2025. Випуск 5. С. 10–14.
4. Аксьонова О. П. Стратегії інклюзивного фізичного виховання: міжнародний досвід. *Psychological sciences*. 2024. № 32 (225). С. 12–16.
5. Васкан І. Г. Специфіка змісту уроків у системі адаптивної фізичної культури в ЗЗСО. *Олімпійський та паралімпійський спорт*. 2024. Випуск 1. С. 39–42.
6. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю (офіційний переклад). URL: <https://surli.li/kvweas> (дата звернення: 15.04.2025).
7. Адаптивне фізичне виховання : навч. посібник / уклад.: Осадченко Т. М., Семенов А. А., Ткаченко В. Т. Умань : ВПЦ «Візаві», 2014. 210 с.
8. Загура Ф. Зубрицький Я. Впровадження адаптивної фізичної активності у інклюзивне фізичне виховання здобувачів вищої освіти з інвалідністю. *Освіта. Інноватика. Практика*. 2024. Том 12, № 8. С. 27–33.
9. Гук. Г., Боднар І. Основні проблеми інклюзивного фізичного виховання дітей з особливими потребами. *Педагогічні науки*. 2022. № 79. С. 7–15.
10. Петрухнов О. Громко Є. Адаптивне фізичне виховання: сутність, принципи, завдання та перспективи розвитку. *Актуальні проблеми фізичного виховання різних верств населення*. 2025. № 2025. С. 177–185.
11. Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD). URL: <https://surli.lu/zrdguf> (дата звернення: 10.04.2025).
12. A Guide for ensuring inclusion and equity in education. URL: <https://surli.li/vbctai> (дата звернення: 20.04.2025).
13. Quality Physical Education (QPE) Policy Guidelines. URL: <https://surli.li/uapplu> (дата звернення: 20.04.2025).
14. A Resource Pack for Supporting Inclusion and Equity in Education. URL: <https://surli.li/xrajgk> (дата звернення: 20.04.2025).
15. Training Tools for Curriculum Development. URL: <https://surli.li/beqsyu> (дата звернення: 20.04.2025).
16. International Charter of Physical Education, Physical Activity and Sport. URL: <https://surli.li/gkhpgs> (дата звернення: 20.04.2025).
17. WHO Global action plan on physical activity 2018-2030: more active people for a healthier world. URL: <https://surli.li/lhtned> (дата звернення: 20.04.2025).
18. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2017. № 38-39. Ст. 380.
19. Про фізичну культуру і спорт : Закон України від 24.12.1993 р. № 3808-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1994. № 14. Ст. 80.
20. Концепція розвитку інклюзивного навчання в Україні. URL: <https://surli.lu/sctsxr> (дата звернення: 15.05.2025).
21. Про затвердження Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти : наказ Міністерство охорони здоров'я України від 25.09.2020 р. № 2205. URL: <https://surli.li/sjewto> (дата звернення: 15.05.2025).
22. Про організацію освітнього процесу осіб з особливими освітніми потребами у 2024/2025 навчальному році : лист Міністерства освіти і науки України від 03 вересня 2024 р. № 6/679-24. URL: <https://surli.li/qlhncq> (дата звернення: 15.05.2025).
23. Освіта осіб з особливими потребами. Нормативна база. URL: <https://surli.li/lrlmz> (дата звернення: 15.05.2025).
24. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі : навчально-методичний посібник. Харків : Ранок, 2019. 304 с.
25. Unified Physical Education. URL: <https://surli.lu/qbeubs> (дата звернення: 21.05.2025).
26. Jahnukainen M., Hienonen N., Lintuvuori M., Lempinen S. Inclusion in Finland: Myths and realities. In *Finland's famous education system: Unvarnished insights into Finnish schooling*. Singapore : Springer Nature Singapore, 2023. P. 401–415.
27. Poland country physical activity factsheet 2024. URL: <https://surli.li/edggwa> (дата звернення: 21.05.2025).
28. DSJ. Deutsche Sportjugend. Participation and diversity in sport. URL: <https://surli.lu/xbkbug> (дата звернення: 21.05.2025).
29. Locke M., Fahie K., Zakaria T., Malecki J., Morrison H., Goswell J. Inclusion of Students of All Abilities in School-Based Physical Activity Experiences A Guidebook. Canada : Physical and Health Education, 2023. 48 p.

References:

1. Yazlovetska, O. V. (2022). Problemy rozvytku inkluzyvnoi osvity u sferi fizychnoi kultury v Ukraini [Problems of inclusive education development in the field of physical culture in Ukraine]. *Naukovi zapysky. Seriya: Pedagogichni nauky – Scientific Notes. Series: Pedagogical Sciences*, (200), 171–175 [in Ukrainian].
2. United Nations General Assembly. (n.d.). *Human rights questions: human rights questions, including alternative approaches for improving the effective enjoyment of human rights and fundamental freedoms*. Retrieved April 10, 2025, from <https://surli.cc/igpkhk>

3. Vorotyntseva, O. (2025). Realizatsiia kontseptsii inkluzyvnoi osvity: rol inkluzyvno-resursnykh tsentriv [Implementation of the concept of inclusive education: the role of inclusive resource centers]. *Inclusion and Diversity*, (5), 10–14 [in Ukrainian].
4. Aksionova, O. P. (2024). Stratehii inkluzyvnoho fizychnoho vykhovannia: mizhnarodnyi dosvid [Strategies of inclusive physical education: international experience]. *Psychological Sciences*, (32), 12–16 [in Ukrainian].
5. Vaskan, I. H. (2024). Spetsyfika zmistu urokiv u systemi adaptyvnoi fizychnoi kultury v ZZSO [Specifics of lesson content in the system of adaptive physical culture in general secondary education institutions]. *Olimpiiskyi ta paralimpiiskyi sport – Olympic and Paralympic Sport*, (1), 39–42 [in Ukrainian].
6. United Nations. (n.d.). *Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD)*. Retrieved April 15, 2025, from <https://surl.li/kvweas>
7. Osadchenko, T. M., Semenov, A. A., & Tkachenko, V. T. (2014). *Adaptyvne fizyчне vykhovannia: navchalnyi posibnyk* [Adaptive physical education: a textbook]. Uman: VPC «Vizavi» [in Ukrainian].
8. Zahura, F., & Zubrytskyi, Ya. (2024). Vprovadzhennia adaptyvnoi fizychnoi aktyvnosti u inkluzyvne fizyчне vykhovannia zdobuvachiv vyshchoi osvity z invalidnistiu [Implementation of adaptive physical activity in inclusive physical education of higher education students with disabilities]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka – Education. Innovation. Practice*, 12(8), 27–33 [in Ukrainian].
9. Huk, H., & Bodnar, I. (2022). Osnovni problemy inkluzyvnoho fizychnoho vykhovannia ditei z osoblyvymy potrebamy [Main problems of inclusive physical education of children with special needs]. *Pedahohichni nauky – Pedagogical Sciences*, (79), 7–15 [in Ukrainian].
10. Petrukhnov, O., & Hromko, Ye. (2025). Adaptyvne fizyчне vykhovannia: sutnist, pryntsypy, zavdannia ta perspektyvy rozvytku [Adaptive physical education: essence, principles, tasks, and development prospects]. *Aktualni problemy fizychnoho vykhovannia riznykh verstv naseleennia – Current Issues of Physical Education of Various Population Groups*, (2025), 177–185 [in Ukrainian].
11. United Nations. (n.d.). *Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD)*. Retrieved April 10, 2025, from <https://surl.lu/zrdguf>
12. UNESCO. (n.d.). *A Guide for ensuring inclusion and equity in education*. Retrieved April 20, 2025, from <https://surl.li/vbctai>
13. UNESCO. (n.d.). *Quality Physical Education (QPE) Policy Guidelines*. Retrieved April 20, 2025, from <https://surl.li/uapplu>
14. UNESCO. (n.d.). *A Resource Pack for Supporting Inclusion and Equity in Education*. Retrieved April 20, 2025, from <https://surl.li/xrajgk>
15. UNESCO. (n.d.). *Training Tools for Curriculum Development*. Retrieved April 20, 2025, from <https://surl.li/beqsyu>
16. UNESCO. (n.d.). *International Charter of Physical Education, Physical Activity and Sport*. Retrieved April 20, 2025, from <https://surl.li/gkhpqs>
17. World Health Organization. (n.d.). *Global action plan on physical activity 2018–2030: more active people for a healthier world*. Retrieved April 20, 2025, from <https://surl.li/lhtned>
18. Verkhovna Rada Ukrainy. (2017). *Pro osvitu: Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 r. № 2145-VIII* [On Education: Law of Ukraine dated September 5, 2017, No. 2145-VIII]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, (38–39), Art. 380 [in Ukrainian].
19. Verkhovna Rada Ukrainy. (1994). *Pro fizychnu kulturu i sport: Zakon Ukrainy vid 24.12.1993 r. № 3808-XII* [On Physical Culture and Sports: Law of Ukraine dated December 24, 1993, No. 3808-XII]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, (14), Art. 80 [in Ukrainian].
20. Ministry of Education and Science of Ukraine. (n.d.). *Kontseptsiiia rozvytku inkluzyvnoho navchannia v Ukraini* [Concept of Inclusive Education Development in Ukraine]. Retrieved May 15, 2025, from <https://surl.lu/sctsxp>
21. Ministry of Health of Ukraine. (2020). *Pro zatverdzhennia Sanitarnoho rehlementu dlia zakladiv zahalnoi serednoi osvity: nakaz vid 25.09.2020 r. № 2205* [On Approval of the Sanitary Regulation for General Secondary Education Institutions: Order dated September 25, 2020, No. 2205]. Retrieved May 15, 2025, from <https://surl.li/sjewto>
22. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2024). *Pro orhanizatsiiu osvitnoho protsesu osib z osoblyvymy osvitnimi potrebamy u 2024/2025 navchalnomu rotsi: lyst vid 03.09.2024 r. № 6/679-24* [On the Organization of the Educational Process for Persons with Special Educational Needs in the 2024/2025 Academic Year: Letter dated September 3, 2024, No. 6/679-24]. Retrieved May 15, 2025, from <https://surl.li/qlhncq>
23. Ministry of Education and Science of Ukraine. (n.d.). *Osvita osib z osoblyvymy potrebamy. Normatyvna baza* [Education of Persons with Special Needs. Regulatory Framework]. Retrieved May 15, 2025, from <https://surl.li/lrlmz>
24. Kolupaeva, A. A., & Taranchenko, O. M. (2019). *Navchannia ditei z osoblyvymy osvitnimi potrebamy v inkluzyvnomu seredovyschchi: navchalno-metodychnyi posibnyk* [Teaching Children with Special Educational Needs in an Inclusive Environment: Educational and Methodical Manual]. Kharkiv: Ranok [in Ukrainian].
25. Special Olympics. (n.d.). *Unified Physical Education*. Retrieved May 21, 2025, from <https://surl.lu/qbeubs>
26. Jahnukainen, M., Hienonen, N., Lintuvuori, M., & Lempinen, S. (2023). Inclusion in Finland: Myths and realities. In *Finland's famous education system: Unvarnished insights into Finnish schooling* (pp. 401–415). Singapore: Springer Nature Singapore.
27. World Health Organization. (2024). *Poland country physical activity factsheet 2024*. Retrieved May 21, 2025, from <https://surl.li/edggwa>
28. Deutsche Sportjugend. (n.d.). *Participation and diversity in sport*. Retrieved May 21, 2025, from <https://surl.lu/xbkbug>
29. Locke, M., Fahie, K., Zakaria, T., Malecki, J., Morrison, H., & Goswell, J. (2023). *Inclusion of Students of All Abilities in School-Based Physical Activity Experiences: A Guidebook*. Canada: Physical and Health Education.